

Makeeva E. A.

Odessa I. I. Mechnikov National University

MODERN FEATURES OF STATE INTERFERENCES WITH MARKET ECONOMY

Summary

The theoretical questions of efficiency of state interference are investigational with a market economy. A necessity to analyse state interference in every case is grounded in the article, in order that it did not inflict a damage to development of market economy.

Keywords: state interference, market economy, dirizhisty, kouziantsy, social capital.

УДК 658.3

Моїсеєнко О. М.

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

«СИЛА ВЛАДНОГО ВПЛИВУ НА ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ» ЯК ДИНАМІЧНИЙ ПОКАЗНИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті автор ставить завдання розглянути «силу владного впливу на інституційні процеси» як динамічний показник суспільно-політичного розвитку України, дослідити можливості його вимірювання та аналізу. Влада розглядається автором як сила впливу, яка може змінювати власні параметри, доводиться теза, відповідно до якої у процесі розвитку держави і суспільства різні інститути впливають на процеси, що відбуваються в країні, і рівень цього впливу може змінюватися, створюючи при цьому нову інституційну реальність.

Ключові слова: інститути, влада, сила впливу, інституціональні процеси, розвиток, зміни.

Постановка проблеми. Інституціональна економічна теорія виникла і розвивається у наш час як опозиційне вчення – опозиція, перш за все, неокласичному «економіксу».

Представники інституціоналізму, висуваючи альтернативну основним вченням концепцію, прагнуть відобразити в економічній теорії не тільки формальні моделі та суворі логічні схеми, але і живе життя у всьому його різноманітті.

Що стосується центрального поняття інституціональної теорії, то таким є «інститут». У вітчизняній науці [1; 2; 3; 4; 5; 6] це поняття, як правило, використовується для найбільш повної і точної характеристики елементів політичної системи суспільства. Поняття «інститут» також досить широко використовується у соціології для характеристики певних суспільних установ, що впливають на соціальну дійсність того або іншого суспільства, і розглядається як динамічна категорія, яка може зазнавати певних змін.

Західні дослідники, зокрема, М. Оріу, розглядають суспільство як сукупність різного роду інститутів, що включають у себе людей, а також ідеї, ідеали, принципи, які служать для формування і трансформації інститутів у процесі їх розвитку [7, с. 221].

Безпосередньо теорія інституційної еволюції (змін) є інституційним відгалуженням «нової економічної історії», яка виникла у 50-60-х рр. ХХ століття. Її родоначальником є Д. Норт, американський економіст, фахівець у галузі економічної історії, лауреат Нобелівської премії. Д. Норт вважається творцем теорії інституційних змін, метою якої є виявлення внутрішніх (ендогенних) факторів, що сприяють зміні як окремих інститутів, так і інституціональної структури суспільства [8].

Широке поширення даної теорії інститутів вдало пояснюють Р. Нельсон і С. Уінтер, які «дещо

спрощуючи і схематизуючи складну соціальну дійсність, стверджують, що система влади знаходиться у постійному русі, який обумовлений змінами, як у самій структурі влади, так і динамікою тих процесів, які ця влада ініціює [9, с. 59].

У той же час вчені, які досліджують проблеми влади, цілком справедливо зазначають, що вона є силою, яка рухає та управляє усіма процесами суспільно-політичного та економічного життя, а суб'єкти влади знаходяться між собою у складних конкурентних стосунках, і у цій конкурентній боротьбі кожний інститут спирається на власні ресурси і власні сили, які є основою владного впливу на інституціональне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що вперше до питань, які стосуються сили владного впливу, звернувся М. Фуко. Згідно з М. Фуко, саме влада не є інститутом, влада осмислюється ним як множинність сил, які впливають на життя кожної людини, на суспільство і державу. Влада розглядається М. Фуко як результат складного зчеплення стратегічних сил. Вона є ефектом стратегічної ситуації, яка вирішується або мирним шляхом, або за допомогою війни. У будь-якому випадку влада виникає внаслідок нерівності сил і встановлення нерівноважних відносин між ними. Політична влада за М. Фуко, є ефект, вироблений боротьбою різних соціальних сил [10, с. 192].

У подальшому Д. Батлер розглядає владу не тільки як зовнішню силу, яка є умовою, що визначає поведінку суб'єкта і його місце в ієрархії соціального простору, а також і з точки зору того, що сама ця сила може змінюватися, впливаючи тим самим на місце того або іншого інституту в системі суспільних відносин [11, с. 15].

У свою чергу дослідники Г. Лассуел та Е. Каплан у роботі «Влада та суспільство» вдавалися до аналізу влади як способу впливу на суспільні,

економічні та політичні процеси, зазначаючи, що влада являє собою особливу форму суспільних відносин, які будуються на принципах ієрархії: коли мова йде про процес підпорядкування одного інституту іншому – тому, що знаходиться на вищому щаблі суспільно-політичного та економічного устрою держави [12, с. 74].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нажаль у вітчизняній науковій літературі [1; 2; 3; 6] осмислення влади саме як сили впливу, яка може змінювати власні параметри, знаходиться у стані попереднього осмислення, що актуалізує тему даної статті і визначає її мету – розглянути «силу владного впливу на інституційні процеси» як динамічний показник суспільно-політичного розвитку України, дослідити можливість його вимірювання та аналізу.

Виклад основного матеріалу. Проблема місця і ролі влади у функціонуванні політичної системи та ринкового механізму є одним з найважливіших аспектів суспільного життя. У сучасних умовах ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки відносини влади пронизують всі процеси розвитку українського суспільства і держави.

Розглядаючи проблеми влади під таким кутом зору слід погодитися з В. Ойкенем, який вважав, що наука наповнюється життям через безпосередні постановки питань, породжені спостереженнями за конкретною дійсністю, і закликав починати дослідження різних соціально-економічних і політичних процесів саме з конкретних фактів суспільного життя [13, с. 19]. Фактом повсякденного буття, існування якого не викликає сумніву, є влада, яка являє собою певний аспект у відносинах між людьми, яка полягає у здатності «однієї людини або цілої групи нав'язувати свої цілі іншим» [14, с. 126].

«Всі інституціоналісти вважають економіку як систему влади», – пише У. Самуельс [15, с. 110]. «Акцент, який інституціоналісти роблять на владу, – підкреслює У. Даггер, – є не що інше, як характеристика, що їх об'єднує. Починаючи з сучасних робіт Дж. Гелбрейта, Дж. Маркінса, Р. Аверітта, У. Самуельса, Р. Требінга і закінчуючи класичними творами Т. Веблена і Дж. Коммонса, інституціоналісти підкреслювали, що економіка є щось більше, ніж ринкова система. Економіка є також система влади: влада, яка далеко виходить за рамки попиту і пропозиції на ринку; влада, яка встановлює правила і закони, що управляють конкретними ринками; влада, яка поширює свій вплив на вигоди, що здобуваються завдяки ринку, і тяготи, які покладаються ринком» [16, с. 22].

У свою чергу Дж. Палермо розуміє владу як категорію, що входить до складу соціальних відносин,

сутність якої полягає в тому, що в суспільстві існує взаємодія між агентами, при якій агент А (суб'єкт влади) примушує агента Б (об'єкт влади). брати на себе витрати на власне існування Суть примусу полягає в тому, що у разі відмови від підпорядкування суб'єкт влади створює таку величину витрат або такі форми витрат для об'єкта влади, які неможливо уникнути, скоротити або компенсувати, діючи альтернативним підпорядкуванням чином. Величина і форма витрат, які готовий нести об'єкт влади на користь її суб'єкта, характеризують міру влади агента А над агентом Б [17, с. 574].

В принципі, співвідношення впливу інститутів і впливу влади на економічну поведінку характеризується двома аспектами:

1. Будь-який інститут, що розглядається як правила гри, є результатом влади. Влада є первинною, а інститути – наслідок влади.

2. Інститути вводять у відносини між різними суб'єктами певні обмеження, надаючи вплив на різні інститути громадського, політичного та економічного життя. Самі інститути і влада взаємообумовлюють існування один одного, однак сама сила влади різних інститутів на стан суспільства, держави та економіки у конкретній історичній ситуації є різною [1].

Аналіз робіт українських і зарубіжних політологів, таких як Т. Виголко, О. Гарань, С. Макеев, О. Лазор, В. Шатіло та ін., дав можливість автору статті виділити ті інститути, які традиційно мають вплив на стан суспільства і держави. Такими інститутами є держава, політичні партії, олігархат, бізнес, церква, армія, правоохоронні структури, громадянське суспільство в особі лідерів громадської думки, формальні громадські організації, професійні спілки.

Нами була висунута гіпотеза про те, що у процесі розвитку держави і суспільства дані інститути впливають на різні процеси, що відбуваються в країні і рівень цього впливу може змінюватись, створюючи при цьому нову інституційну реальність.

Автором був обраний мінімальний часовий горизонт для такого дослідження – 5 років, а саме період з початку 2010 року по кінець 2014 року, також для перевірки даної гіпотези був обраний метод експертного опитування, де експертами виступали українські політологи і економісти у кількості 42 осіб, було запропоновано оцінити такий показник як «сила владного впливу на інституційні процеси», який визначається автором даної статті як ступінь впливу того чи іншого інституту влади, в той чи інший момент часу на суспільство, державу, економіку і політику.

Інституційні процеси, у свою чергу, ми визначемо як об'єктивно-суб'єктивно існуючі умови, що

Таблиця 1

Динаміка показника «сила владного впливу на інституційні процеси» (2010–2014 рр.)

№	Суб'єкти владного впливу	Роки					Динаміка (%)
		2010	2011	2012	2013	2014	
1	Влада держави, (бали)	114	111	112	120	78	- 46,1
2	Влада політичних партій, (бали)	78	65	85	65	76	-2,6
3	Влада олігархату, (бали)	126	126	126	126	111	- 13,5
4	Влада бізнесу, (бали)	61	60	65	55	52	- 17,3
5	Влада церкви, (бали)	81	77	79	76	81	0,0
6	Влада армії, (бали)	42	42	42	42	102	+ 2,4 рази
7	Влада правоохоронних структур, (бали)	111	109	107	117	91	- 21,9
8	Влада громадянського суспільства, (бали)	42	42	42	45	120	+ 2,85 рази
9	Влада формальних суспільних організацій, (бали)	42	42	42	42	81	+ 1,9 рази
10	Влада профспілкових об'єднань, (бали)	42	42	42	42	42	0,0

ведуть до розвитку інститутів, що існують у державі, якими можуть бути вибори, економічні, політичні, військові кризи, оновлення державної ідеології, поява нових політичних сил та партій і т.ін.

Показник «сила владного впливу на інституційні процеси» пропонується оцінити за такими параметричними підставами:

- 1) висока ступінь впливу – 3 бали;
- 2) середня ступінь впливу – 2 бали;
- 3) низька ступінь впливу – 1 бал.

У таблиці наведено результати даного опитування (табл. 1).

Аналізуючи цю таблицю, можна сказати, що протягом досліджуваного періоду найбільший вплив на інституційні процеси надавали олігархи, влада яких похитнулася в результаті тих революційних процесів, які відбуваються в Україні. Держава традиційно є в нашій країні основним інститутом, що впливає на інституційні процеси, при цьому інтерес викликає той факт, що ступінь впливу держави на ці процеси багато в чому збігається з аналогічним ступенем впливу з боку правоохоронних структур, що в принципі є характерним для так званих «поліцейських держав». Водночас 2014 рік вніс нові тенденції у даний процес, держава і правоохоронні структури в значній мірі втратили важелі впливу на інституціональне середовище.

Влада політичних партій і бізнесу є похідною від влади олігархів і держави, у зв'язку з цим можна говорити про їх незначний вплив на інституційні процеси, що відбуваються в країні.

У 2014 році українське громадянське суспільство показало свої можливості радикально оновлювати інституційне середовище, що вивело його на лідируючі позиції за рівнем впливу на інституційні процеси, в той же час неспроможність держави вирішити нагальні проблеми держави і суспільства у 2014 році стали причиною падіння рівня впливу даного інституту.

В Україні традиційно високою є влада церкви, яка в принципі здатна формувати інституційні процеси, однак при цьому її поміркована і виважена політична позиція є тим фактором, який стримує ступінь її впливу на інституціональне середовище, відповідно цей вплив визначений як середній.

В абсолютно негативно-статичному становищі перебуває влада профспілкових об'єднань, які в Україні фактично втратили своє значення як виразники інтересів працівників.

Аналогічне становище спостерігалось і у сфері впливу на інституційні процеси формальних громадських організацій, які у 2014 році отримали нове суспільне обличчя за рахунок формалізації волонтерського руху.

Аналогічні процеси характерні і для показника «сила владного впливу на інституційні процеси», який розрахований для армії. Довгі роки, перебуваючи поза сферою політики і громадського контролю, у 2014 році армія отримала принципово новий політичний статус, стала реальною силою, здатною впливати на інституційне середовище України.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна говорити про те, що правильним є наступне твердження: в процесі розвитку держави і суспільства різні інститути впливають на процеси, що відбуваються в країні і рівень цього впливу може змінюватися, створюючи при цьому нову інституційну реальність.

На прикладі України ми бачимо, що в принципі сила влади окремих інститутів може як збільшуватися, так і зменшуватися, фактично, одночасно. При цьому рушійною силою, яка призводить до зміни інституційного середовища, може стати окремий інститут, який активно впливає на суспільно-політичні процеси, змінює показник «сила владного впливу на інституційні процеси» для інших суб'єктів інституційної влади.

У 2014 році в Україні таким інститутом стало громадянське суспільство, яке сприяло тому, що нині в країні відбувається оновлення суспільно-політичних, силових і економічних інститутів, які знаходять новий владний зміст, нову значимість і нову політичну вагу.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що інститути громадянського суспільства в Україні мають достатній потенціал для обмеження державної влади. Політичні партії, місцеве самоврядування, засоби масової інформації, різні види громадських об'єднань як національного, так і міжнародного рівня, здатні активно брати участь у створенні політико-правових умов, необхідних для обмеження державної влади та розвитку громадянського суспільства. У системі обмеження державної влади основна рушійна роль повинна належати інституту громадянського суспільства. Саме громадянська ініціатива, забезпечена правовою базою, має потенціал постійно відстежувати діяльність державної влади практично у всіх сферах життя суспільства і оптимально обмежувати її в межах мінімально необхідного втручання.

Список літератури:

1. Калініченко М. Влада громадянського суспільства: монографія / М. Калініченко. – Суми: ВТД «Універ. кн.», 2006. – 175 с.
2. Малоіван І.Ф. Вплив громадянського суспільства на політичний процес України / І.Ф. Малоіван // Політологічні записки. – 2012. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2012_6_44.pdf.
3. Пожидаєв Є.О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності / Є.О. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 19-26.
4. Сибіга І. Форми та методи впливу неурядових організацій на прийняття державно-владних рішень / І. Сибіга // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 01/2012. – № 1. – С. 242-249.
5. Шатило В.А. Политико-правовые факторы институционализации разделения властей в Украине // «Право Украины». – 2013. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoua.com.ua/ru/store/pravoukr/prvoukr_2013_5/Shatilo_5_2013/.
6. Якубовський О. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії: монографія / О. Якубовський, Т. Бутирська. – Одеса: Вид-во ОРИДУ НАДУ, 2004. – 196 с.
7. Ориу М. Основы публичного права / М. Ориу. – М.: Изд-во Ком. акад., 1929. – 759 с.
8. Норт Д. Институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
9. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М.: Финстатинформ, 2000. – 474 с.
10. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М. Фуко; пер. с фр. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.

11. Батлер Д. Психика власти: теории субъекции / пер. З. Баблюна. – Харьков: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2002. – 168 с.
12. Lasswell H.D., Kaplan A. Power and Society. – N.Y.: New Haven, 1950. – 377 p.
13. Ойкен В. Основы национальной экономики / Перевод В.П. Гутника, В.И. Рубцова, А.Ю. Чепуренко. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 335 с.
14. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1979. – 406 с.
15. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, and John B. Davis. A Companion To The History Of Economic Thought: учебное пособие по истории экономики. – Издание Мичиганского государственного университета и Университета Висконсина. 2003. – 712 с.
16. Dugger W. Underground Economics. A Decade of Institutional Descent. Armonk. – New York, M.E. Sharpe, Inc. , 1992. – 368 p.
17. Palermo G. Economic Power and the Firm in New Institutional Economic: Two Conflicting Problems. // Journal of Economic Issues, 2000, vol. 34, No 3, p. 582.

Моисеенко Е. Н.

Харьковский гуманитарный университет
«Народная украинская академия»

**«СИЛА ВЛАСТНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ»
КАК ДИНАМИЧНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**

Резюме

В статье автор ставит задачу рассмотреть «силу властного воздействия на институциональные процессы» как динамичный показатель общественно-политического развития Украины, исследовать возможности его измерения и анализа. Власть рассматривается автором как сила воздействия, которая может изменять собственные параметры, доказывается тезис, в соответствии с которым в процессе развития государства и общества разные институты влияют на процессы, происходящие в стране, и уровень этого влияния может меняться, создавая при этом новую институциональную реальность.

Ключевые слова: институты, власть, сила влияния, институциональные процессы, развитие, изменения.

Moiseienko O. M.

Kharkiv University of Humanities
«People's Ukrainian Academy»

**«THE POWER OF AN OVERBEARING IMPACT ON INSTITUTIONAL PROCESSES»
AS A DYNAMIC INDICATOR OF SOCIO-POLITICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE**

Summary

In this article, the author sets the task to consider «power of an overbearing impact on institutional processes» as a dynamic indicator of socio – political development of Ukraine, to investigate the possibility of its measurement and analysis. Government is viewed by the author as a force that can change their own settings, proves the thesis, according to which in the process of development of the state and society in different institutions influence the processes occurring in the country and the level of this influence can vary, creating a new institutional reality.

Keywords: institutions, power, influence power, institutional processes, development, change.